

Iğdır İlinde Yapılan Göçlerin İçerik Analizi Bağlamında Değerlendirilmesi¹

Erol AKYILDIRIM

Doktora Öğrencisi, Iğdır Üniversitesi
akyildirimerol@gmail.com
<https://orcid.org/000-0003-2333-6044>

Makale Başvuru Tarihi : 25.08.2023

Makale Kabul Tarihi : 06.10.2023

Makale Yayın Tarihi : 27.10.2023

Makale Türü : Araştırma Makalesi

DOI: 10.5281/zenodo.10048604

Özet

Anahtar Kelimeler:

Iğdır,
Göç,
Toplumsal Yapı

Çalışmada Ulusal tez merkezi veri tabanı kullanılarak, Iğdır ilinde yaşanan göç hareketlerinin içerik analizi yapılması amaçlanmaktadır. Iğdır'a gelen ve Iğdır'dan giden göçmenlerin başlıca göç sebepleri araştırılacaktır. Iğdır ilinin jeopolitik konumunun göç süreci üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu hususu irdelenecektir. Etnik bakımdan farklılık arz eden bölgenin göç eylemi üzerindeki faktörleri tespit edilecektir. Ulusal tez merkezi veri tabanında bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı hakkında kapsayıcı bilgi edinilmesi amaçlanmaktadır. Asırlardır birçok medeniyete ev sahipliği yapan Iğdır ilinin sosyal yaşamı, dokusu, tarihi hakkında bilgi toplanması düşünülmektedir. Bu kapsamda göç düşüncesi ile demografik etkenler arasındaki ilişki ve gelir düzeyi, eğitim, maddi imkânsızlıklar, sağlık hizmetleri, etnik yapı, terör, iklim şartları, ekoturizmin gelişmesi, dini inançlar vb. etkenlerin Iğdır ilindeki ilişkisine bakılması planlanmaktadır. Ayrıca üç ülkeye sınır konumunda olmasının göç üzerinde etkilerine bakılacaktır. Etnik bakımdan hangi farklı ırk ve dini inançların yaşandığı hususu, yapılan çalışmalardan elde edilmesi düşünülmektedir. Ulusal tez merkezi veri tabanında, tarama sekmesinden tez adına Iğdır ve özet bölümüne göç yazılarak, göç ile alakalı Iğdır ilinde yapılmış çalışmaların verilerinden de yararlanılması düşünülmektedir.

Evaluation Of Migration In Iğdır Province In The Context Of Content Analysis

Abstract

Keywords:

Iğdır ,
Migration,
Social Structure

In the study, it is aimed to analyze the content of the migration movements in Iğdır by using the national thesis center database. The main reasons for migration of immigrants coming to and leaving Iğdır will be investigated. It will be examined how the geopolitical position of Iğdır province has an effect on the migration process. The factors on the migration action of the ethnically different region will be determined. It is aimed to obtain comprehensive information about the economic, social and cultural structure of the region in the national thesis center database. It is planned to collect information about the social life, texture and history of Iğdır province, which has been home to many civilizations for centuries. In this context, the relationship between the idea of migration and demographic factors and income level, education, financial impossibilities, health services, ethnic structure, terrorism, climatic conditions, development of ecotourism, religious beliefs etc. It is planned to examine the relationship of the factors in Iğdır province. In addition, the effects of being on the border of three countries on migration will be examined. The issue of which different races and religious beliefs are experienced in terms of ethnicity is thought to be obtained from the studies. In the national thesis center database, it is planned to benefit from the data of studies related to migration in Iğdır province by typing Iğdır in the name of the thesis in the search tab and migration in the summary section

¹ Bu çalışma 6 Ağustos 2023 tarihinde 2. Uluslararası Avrasya Bilimsel Araştırma ve İnovasyon kongresinde özet bildirisi olarak sunulmuştur.

1. Giriş

Göç eylemi birden fazla etkenden kaynaklı olan ve varlığını her zaman sürdürecektir bir olgu olarak görülmektedir. Çünkü bireyin ihtiyaçları, istekleri sınırlı olmadığından, sürekli olarak oluşan talepler neticesinde, göç eyleminin de bu kapsamda meydana geldiği düşünülmektedir (Yılmaz vd., 2020: 285). Bu süreçte gelişmemiş bölgelerden, gelişmiş kent merkezlerine doğru göç süreçlerinin yaşandığı söylenebilir. Örneğin Türkiye’de göçün yönü Doğu bölgelerinden Batı kent merkezlerine doğru yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum göç sürecinin yönü ile alakalı bir kavram kullanıldığında, bölgesel anlamda gelir dağılımının olduğu ifade edilebilir (Eren ve Aydın, 2016: 31-38). Türkiye’nin Batısı ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamda Doğu illerinden gelişmiş olması, göçün temel parametreleri olarak ele alınabilir. Aynı ülkede yaşamalarına karşın çok farklı hayat standartlarına sahip olmaları, bireylerin göç tercihlerini tetiklemektedir. Sosyal ve ekonomik anlamdaki gelir dağılımındaki tutarsızlıkların farkına varılması ve sorgulamaya, eleştirmeye başlanması, göçün başlangıcını oluşturmaktadır. Türkiye’de yaşanan farklı göç türleri, itici göç ve çekici göç olarak ele alınabilir. Bu kapsamda terör, tarımda makinalaşma, eğitim yetersizliği, ekonomik problemler vb. itici göçe ve çekici göç olarak da, sosyal ve ekonomik anlamda gelişmiş kent merkezleri, sağlık ve eğitim imkânları gibi faktörler örnek verilebilir. Gelir dağılımındaki farklılıklar kapsamında Türkiye’de göç problemine bakıldığında, bu sorunsalın bölgesel dengesizlik ile bütünleştiği görülmektedir. Bölgeler arasındaki eşitsizliklerin artmasına paralel olarak bireysel göç eğilimi gerçekleşmektedir (Sariteke vd., 2018: 383-396).

Türkiye’de 1927-1950 yılları arasında kırsal nüfusun değişmediği görülmektedir. 1927’de nüfusun %75,8’i taşrada ikamet etmesine karşılık, 1950 yılında %75,0 olduğu ortaya çıkmıştır. 1960 ve sonrasında kırsal nüfus, tarımda yaşanan makineleşme ve kent merkezlerinde sanayileşme hareketleri başlaması ile birlikte, nüfusun kırdan kente doğru aktığı bir süreç başlamıştır. Kent merkezleri ile kırsal bölgelerdeki gelir dağılımının bir bakıma başlangıcı olarak da bakılabilir. Çünkü 2000 yılında kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payının % 35’e düştüğü görülmüştür (Dinler, 2008: 420). Gelir dağılımı ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişkinin olduğu gerçeğinden hareketle adil olmayan bir şekilde iller arasındaki gelişmişlik düzeyleri göçü etkileyen faktörlerin bir diğer nedeni olarak bakılabilir. Dünya toplumlarının küresel bir köy konumuna gelmesi ile birlikte illerin ya da ülkeler arasında gelişmişlik düzeyleri bağlamında göç eylemlerinin yaşanması daha da olanaklı hale gelmektedir. Bu tür göç durumlarının minimize edilmesi noktasında bakıldığında gelir dağılımındaki dengesizliğin silikleşmesi gerekmektedir (Aktaş, 2019: 212-213).

Devletlerin dış ve iç politikalarında uyguladıkları yöntemlerin kendine göre maliyeti olmaktadır (Tan vd., 2012). Bu bağlamda politika yapımının her konuda olduğu gibi göç meselesinde de farklılaşması normaldir. Zira ülkeler arasında farklılık arz eden bölgelerin jeopolitik, doğal yapısı gibi durumlar, uluslararası göç süreçleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenilebilir. Örneğin iklimsel olarak değerlendirildiğinde sert karasal ya da çöl iklimine sahip ülkelerin göç süreci itici bir konumda iken, ılıman deniz iklimine ve doğal güzelliklere sahip ülkelerin çekici göç durumunda bulunmaktadır. Türkiye özelinde bakıldığında, Batı bölgelerinde daha yoğun göç eylemi yapılmaktadır. Bununla beraber günümüz ekoturizm kavramı kapsamında bakıldığında Türkiye’nin Avrupa’ya yakın olması ve ulaşım imkânların artması ekoturizm noktasında avantajlı bir konumda olduğu söylenebilir. Ayrıca doğal güzellikleri mevcut olan fakat bu zenginliklerin bilinmediği bir durum da söz konusudur. Örneğin Iğdır ilinin önemli doğal kaynakları olmasına rağmen, turizme kazandırılmadığı görülmektedir. Bu bölgede bulunan Ağrı Dağı, etnik yapısı, kırsal bölgeler, tarım ürünlerindeki çeşitlilik gibi özgün durumlara yönelik farkındalık uyandırılarak, Batı’ya yönelen göçün yönü, tersine az da olsa döndürülebilir. Bu ve benzeri bölgelerin tanıtımlarının yapılarak, sürdürülebilir ekoturizm

kapsamında geliştirilmesi gerekmektedir. Iğdır, kadim geçmişi olan ve birçok medeniyete, kültüre ev sahipliği yapması durumu göz önüne alındığında, turizmi canlandırabilecek ve bu anlamda göç alabilecek kapasiteye sahip konumda bulunmaktadır. Böylece bölgeler arasındaki doğal güzelliklerden kaynaklı göçlerin kısmen de olsa önüne geçilebileceği söylenebilir (Büyükhan Çatak, 2020:1-2).

Genel anlamda göçe etki eden faktörler işsizlik, yoksulluk, bölgeler arasındaki ekonomik dağılımlar ve sosyo-kültürel yetersizlikler gibi durumlar, bireylerin doğrudan göçü gerçekleştirmelerine yol açmaktadır. Politik etkenlerden kaynaklı yanlış adımların atılması ya da atılmaması da beraberinde zorunlu göçün yaşanmasında önemli bir etken olarak bakılmaktadır. Ayrıca bireyin için bulunduğu psikolojik ve toplum kaynaklı sosyolojik durumlar, doğal afetlerden oluşabilen –sel, yangın, deprem vb.- faktörler göç üzerinde önemli bir itici etken olarak görülmektedir. Göç süreci ile birlikte gidilen bölgelerde gelişme kaydedenler ile barınamayan şeklinde durumlar da yaşanmaktadır. Örneğin istihdam anlamında, kültürel bütünleşme, politik sebepler vb. durumlardan kaynaklı göç edilen yerin potasında eriyemeyen, kent bölgelerinde yaşanan alt yapı, sağlık, eğitim, istihdam vb. durumlarda çeşitli sıkıntılar yaşayan bireyler de söz konusu olabilmektedir. Bunun yanında göç veren bölgelerde yaşanan olumlu ve olumsuz gelişmeler de yaşanmaktadır. İlgili kırsal kesimlerin hayalet yerleşmelere dönüşmesi olumsuz durum olarak yaşanırken; göç veren bölgelerin tarımsal üretim miktarında kişi başına düşen gelirdeki artışın yaşanması da olumlu bir süreç olarak ele alınmaktadır (Özyakışır, 2012: 1-2).

Çalışmada Ulusal tez merkezi veri tabanında ‘tez adı’ sekmesine ‘Iğdır’ ve özet kısmına da ‘göç’ yazılarak yapılmış çalışmaların içerik analizi amaçlanmıştır. Bu çalışmalarda Iğdır ilinde itici ve çekici durumda olan göçün temel parametrelerine bakılması hedeflenmektedir. Bununla beraber Iğdır’ın toplumsal yapısı hakkında yapılan çalışmalardan bilgi toplanması amaçlanmaktadır.

2. Iğdır’ın Tarihi

Iğdır kelimesi, VIII. yüzyılda Uygur kağanı Moyun-Çor’un diktirdiği Terhin Yazıt’ında geçmektedir. Benzer şekilde Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lugat it-Türk’te Iğdır gibi tarih boyunca Iğdır, Iğdır, Iğdır, Yiğdir, Yigdir, Yeğdir, Egdir, Eğdir benzeri tabirlerin kullanıldığı görülmektedir. Günümüz 21. yüzyılında Iğdır ilinin bulunduğu ova, tarih kaynaklarında Sürmeli ya da Çukur Saad olarak geçmektedir. Bölge çağlar boyunca birçok medeniyete eve sahiplik yaptığını, bilim insanlarının bölgede yaptıkları çalışmalar sonucunda küçük taş aletleri ve çakmaktaşıdan yapılmış Yontma Taş devrine ait ev eşyalarına rastlanmıştır. Ayrıca yapılan kazılar sonucunda, köy mezarları, kaya mezarları, kaya odaları, su göletleri, sur duvarları, höyük, kale vb. bulguların Erken Demir Çağı, Demir Çağı, Tunç Çağı, Orta Çağ gibi dönemlere ait bulguların bulunması Iğdır ve çevresinin kadim bir geçmişinin olduğunu göstermektedir. Bölgede edinilen bilgilere göre yaşayan ilk kavmin Hurriler olduğu ve bu kavmin Asurlar ile Hattilerin baskınına uğrayarak Hatti Krallığı egemenliğine girmiştir. M.Ö. 1200 Hatti Devleti’nin çökmesi sonucu, oluşan yönetim boşluğu birden fazla beyliği ortaya çıkarmıştır. Zamanla bu beylikler Urartu hâkimiyetine bağlanmıştır. Asur ve Kafkaslardan gelen Kimmerlerin saldırısına uğrayan Urartuların daha fazla hâkimiyeti sürmediği görülmüştür. Daha sonra Kafkasya’dan gelen Sakalar Aras Nehri boyunca kurulan hâkimiyetleri ortadan kaldırarak bu civarlara yerleştiler. Medlerin planlı ve düzenli saldırılarına uğrayan Sakaların hâkimiyetine son verildiği görülmüştür. Medler’in de M.Ö. 550 yıllarında Pers Kralı II. Cyrus tarafından ele geçirilerek Perslere bağlı olarak varlıklarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. İskender Pers Kralı III. Darius’u mağlup ederek bölgenin idaresini Selevkos sülalesine ve bu hâkimiyetten sonra da Romalılara bıraktı. Burada kurulan krallıklara da Sasaniler son vermiştir. Burada MS. 600’ lü yılların ortalarına kadar varlıklarını sürdürdükleri görülmüştür. Müslüman hâkimiyetinin yayılması sonucu, Iğdır (sürmeli) ve Kars çevresi Emeviler döneminde anlaşıma yapılarak Bizanslılara bırakıldı. Alparslan bölgeye sefer düzenleyerek

Bizans'ı ağır yenilgiye uğratıp bölgeyi Selçuklu devletine bağladı. 1239'da Cengiz Han'ın hâkimiyetine girince, bölgede yaşayan birçok Türk Beyleri batıya göç etmek durumunda kalmışlardır. Bölge 1238-56 yılları arasında Cengizlilerin, 1256-1355 yıllarında da İlhanlıların mahiyetine kalmışlardır. 14. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Cezayirli ve sonrada Karakoyunluların hâkimiyetine girdi. Timur'un da hâkimiyetine giren bölge sonra Altınordu Devleti tarafından işgal edilip Kırım Kıpçaklarına bırakılmıştır. Bölge halkına Kıpçaklar tarafından yapılan zulümler sonucu, ikinci kez Timur tarafından ele geçirildi. Sonrasında tekrar Karahanlılar, Akkoyunlular, Safeviler ve sonrasında Çaldıran Ovası'nda Şah İsmail bozguna uğratılarak Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı mahiyetinde bulunan Saad (İğdır) Safevi Devleti arasında belli aralıklarla hâkimiyeti değişti. 19. yüzyılda Rusya ile İran arasında hâkimiyet mücadelesi sonucunda, Rusya 1828 yılında bölgeyi hâkimiyeti altına aldı. 1917 Bolşevik İhtilalinden sonra İğdır bölgesin tekrar Osmanlı mahiyetine girdiği (20 Mayıs 1918) görülmektedir. Rusya'ya devredilen ve 1918-1920 tarihleri arasında Ermeni çetelerince işgal edilen İğdır, Türkiye topraklarına dâhil edilmiştir (Güneş vd., 2017: 19-68).

Tarihsel sürecin yanında göç anlamında İğdır ilinin tarihsel süreçten ve sosyal olaylardan dolayı 1828 yılından 21. yüzyıla kadar yapılan göç nüfus sayımlarına bakıldığında sürekli olarak göç anlamında dalgalanmaların yaşandığı görülmektedir. İğdır ilinin ilk nüfus sayımına bakıldığında, Rus Çarlığı döneminde (1828-1917) yapılmıştır. 1828 yılında yapılan sayımlarda İğdır ilinin toplam nüfusu 16.797 kişi olarak sayılmıştır. Benzer şekilde 1886 yıllarında yapılan ikinci sayımda nüfus 91.965 olarak ortaya çıkmıştır. Ve son sayım olan 1908 yılında nüfus daha artarak 120.642'e yükselmiştir (Çizelge 1) (Şimşek, 2018: 186-187).

Sosyal olayların yaşandığı 1918 ile 1920'li yılları arasında Ermeni çeteleri ile İğdır halkı arasında yaşanan çatışmalar sonucu hem nüfus kaybına hem de göç olayların yaşanmasına yol açmıştır. Böylece 1927 yılında Cumhuriyetin ilk nüfus sayımında İğdır nüfusunun 36.002'ye kadar gerilediği görülmüştür (Sürmeli, 2016: 72-76).

3. İğdır'ın Coğrafik Yapısı ve Göç İlişkisi

Yaklaşık 870 rakımında bulunan İğdır ili, Ağrı Dağı'nın kuzeybatı eteklerinde bulunup, Doğu Anadolu Bölgesinin Erzurum-Kars Bölümü içerisinde yer almaktadır. Üç Ülke sınır olması (Nahçıvan, Ermenistan, İran) bakımından Türkiye'nin tek ili vasfını taşımaktadır (Şekil 1). Doğusunda İran, Kuzeyinde Ermenistan ve Kuzeydoğusunda Azerbaycan Cumhuriyetine bağlı Nahçıvan bulunmaktadır. Türkiye haritasında da kuzeybatısında Kars, güneydoğusunda Ağrı ve Batısında da Erzurum bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin en yüksek dağı olmasından, Ağrı Dağı'nın (5.165 m) büyük bir bölümü de İğdır ili sınırları içerisinde bulunmaktadır. Aras Nehrinin Ermenistan ile İğdır ili arasındaki sınırı belirleyen bir konuma sahiptir. İğdır merkeze yapılan göçün önemli sebepleri arasında Aras nehri ile sulak tarım arazilerinin sulanması olarak bakılabilir. İğdır Ovası 3.588 km yüzölçümüne sahiptir. Mikro-klima iklimi ile birçok tarım ürününün yetişmesinin yanında, kış sıcaklığının sıfırın altına düşmesi sebebiyle Narenciye dışında çok fazla tarım ürünü çeşitliliğine ev sahipliği yapmaktadır (Güneş vd. 2017: 22).

Şekil 1: Iğdır İlının Lokasyon Haritası

Şekil 2: Iğdır İlinden Ağrı Dağı

**** Hüseyin YILDIZ**

Şekil 3: Iğdır Ovası ve Ağrı Dağı***

Şekil 4: Iğdır Ovası

Hüseyin YILDIZ****

Şekil 5: Iğdır Tuzluca Tuz Mağarası Girişi

Şekil 6: Iğdır Tuzluca Tuz Mağarası

Şekil 7: Iğdır Tuzluca Tuz Mağarası

Şekil 8: Iğdır Tuzluca Tuz Mağarası

Coğrafik yapısına bakıldığında iklim şartları tarımsal ürünlerin çeşitliliğine ve bu durum ekonomik anlamda sosyal refahı artıran bir mekânı oluşturmaktadır. Kırsal bölgelerde sulak arazilerin olmaması göçün önemli sebepleri arasında düşünülmektedir. Iğdır'ın kırsal bölgelerinde yetiştirilen tarım ürünleri olarak arpa, buğday yulaf gibi sınırlı sayıdaki ürünler yer alırken; Iğdır Ovasında mısır, pamuk, arpa, buğday, kayısı, domates, elma, şeftali, kavun, karpuz, fasulye, biber, patlıcan, salatalık, ceviz, kiraz, dut, erik gibi birçok tarım ürününün yetişmesi göçün dolaylı da olsa etkenleri arasında kabul edilmektedir (Aydın, 2020).

Ulaşım ve iletişim araçların hızlı bir şekilde geliştiği günümüzde, insanların daha yaşanabilir bölgelere göç etme olanağını doğurmaktadır (Sencer, 1979: 28). Ayrıca Ağrı Dağı eteklerinde turizm kapasitesi, Tuzluca ilçesindeki tuz mağarası, Ağrı Dağı tırmanışları, ılıman iklim sahip olması vb. ekoturizm faaliyetleri bakımından birçok kapasiteye ev sahipliği yapmaktadır.

4. Iğdır'daki Göçlerin Başlıca Faktörleri

Özyakışır, İç Göç Hareketleri ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: TRA 2 Bölgesinde (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması' da, araştırmanın evrenini TRA bölgesinden İstanbul'a göç etmiş 66.726 kişi bulunmaktadır. Yapılan örneklem sonucunda 1944 kişi ile anket yapılmıştır. Söz konusu iller arasında Iğdır'dan 2008-2011 yılları arasında İstanbul'a göç edenlerle sınırlı olan ve 350 kişiye ulaşılarak yüz yüze görüşme yapılmıştır. Iğdır ilinden İstanbul'a yapılan göçlerin önemli sebepleri arasında ekonomik etken (%95,1) olduğu sonucuna varılmıştır. Maddi göç etkenin yanında, akrabaların önceden İstanbul'a göç ettiğinden dolayı göç edenler %72.2 olarak bulunmuştur. Göç edenlerden gelen olumlu bilgiler %56, eğitim yetersizliği faktöründen dolayı %53.1 ve sosyal yaşamın yetersizliğinden dolayı göç edenlerin oranı %41,1 olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Iğdır'dan yapılan göçün sebeplerinin yanında, göçmenlerin Iğdır'a tersine göç hakkındaki düşünceleri sorulduğunda mal/mülkün varlığından kaynaklı dönmeyi düşünenler %40, göçmenlerin göç ettikleri yerde gelirlerinin düşük olduğunu dile getirenler %37.7, söz konusu şehre uyum sağlayamadım diyenler %35.4, memleket hasreti çekenler %31.4 ve Iğdır'da kalan ailelerin özlemi %20,9 olarak tespit edilmiştir. İstanbul'a göç eden Iğdır'lı olanların %44,5'i geri göç etmeyi istemediği ve göç edenlerden eğitilmiş olmayanların %54,1 ile %51,9 geriye dönmeyi istediği görülmüştür. Gelir düzeyi yüksek olanların göç etmeyi düşünmediği, tersi durumda göç etme taraftarı olduğu sonucuna varılmıştır (Özyakışır, 2012: 135-149).

Kocar, Iğdır merkezde 260 kişi ile yaptığı anket çalışmasında sorulara yanıt verenlerin % 59,2'si erkek, %40,8'i kadın katılımcılardan oluşmaktadır. Iğdır'a göç edenlerin % 80,4'ü kırsal veya ilçelerden göç ettikleri anlaşılmaktadır. Iğdır merkeze Ağrı ili Doğubayazıt ilçesinden göç edenlerin oranının %11,5 olduğu görülmektedir. Katılımcıların geriye göç hususundaki düşünceleri sorulduğunda % 78,1 oranında köylerine dönmek istemedikleri ortaya çıkmıştır. Genel anlamda yapılan göçlerin altında yatan etkenin ekonomik durumlar olduğu bu çalışma sonucunda da destekler nitelikte verilere ulaşılmıştır. Deneklerin %79.9 ekonomik faktörlerden kaynaklı göç ettiğini ifade etmekte. Bu doğrultuda deneklerin %31,2'sinin istihdam amaçlı göç yaptığı görülmüştür. Başka bir soruda deneklerin %51,2'sinin işsizlik ve ekonomik problemden kaynaklı göç ettikleri yönünde beyanları küresel anlamdan yapılan göç süreçleri ile paralellik gösterdiği sonucuna varılmıştır. Yapılan göçlerin sebeplerine bakıldığında Iğdır ilindeki olanaklar ve ekonomik durumlardan kaynaklı deneklerin %33,8'i iş sahibi olmak ve % 31,5 de çocuklarının iyi bir eğitim alması için göç ettikleri anlaşılmaktadır. Merkeze göç edenlerin % 63'ü Iğdır'a bağlı bölgelerden göç ettiği görülmüştür. Iğdır'a göç edenlerin %78'i geriye göç etmeyi istemediği görülmektedir. Katılımcıların % 83,1'i göç ettikleri mahallelerde akrabalarıyla komşu olduğunu ifade etmeleri göç sürecinde akrabalık ilişkilerin etkili olduğu söylenebilir (Kocar, 2013: 183-184).

Kocar, araştırmasında göç hususunda dinin önemli bir etmen olmadığı sonucuna varmıştır. Dolayısı ile göç ile dindarlık eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Buna bağlı olarak deneklerin kentte yerleşme, kentte umduğunu bulma arasında herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucunu bulmuştur. Ayrıca kan davası ve terör gibi faktörler de bireyin göç etmesinde önemli bir sebep olarak ortaya çıkmıştır. Iğdır'a diğer illerden ya da bağlı bölgelerden yapılan göçlerin başlıca etkenleri arasında Iğdır'ın demografik, siyasi, kültürel, dini ve kentsel faktörlerin etkili olduğu söylenebilir (Kocar, 2013: 189-191).

1923-1938 yılları arasında Bulgaristan hükümetinin yürüttüğü politik sebeplerden dolayı Iğdır'a çok sayıda ailelerin iskân edildiği görülmektedir. 1934 yılından itibaren Iğdır ve Tuzluca'nın Kars'a bağlanması ile birlikte muhacirlerin birçoğu Iğdır kazasına getirilmiştir. Burada yapılan iskân politikasında Iğdır kazasının tarıma elverişli arazinin olması ve tarım anlamında herhangi bir problemin olmaması göçün önemli sebepleri arasında kabul edilmektedir. Iğdır'a yapılan göçlerin diğer bir hususu olarak Ağrı isyanı sonucu burada bulunan bazı ailelerin Batıya doğru yapılan iskân politikasında sonra boşalan yerlerin doldurulması gelmektedir. 62 Bulgaristan muhacir ailelerine Iğdır'da barınak inşa edilerek, 1937 yılında toplamda 217 aile yerleştirilmiştir. Getirilen muhacir ailelerine geçimlerini sağlamak üzere 17.560 dekar toprak ve tarım aletleri verilmiştir. Yapılan politik durumlar değerlendirildiğinde, Iğdır iline yapılan göçlerde Iğdır'ın iklim ve tarımsal koşullarının önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir (Akgül Gönültaş, 2019: 36).

Yulu, çalışmasında Iğdır'da özellikle son yirmi yılda iktisadi, idari ve ekonomik anlamda meydana gelen gelişmelerle birlikte şehrin cazibeliği anlamında büyük gelişmelerin yaşandığını ifade etmektedir. Iğdır'ın 1992'de il olması, çevre kırsalından güvenlik problemi ve Dilucu sınır kapısının varlığı, Iğdır Üniversitesinin açılması, Iğdır'ın sulak tarım arazilerinin varlığı, meyve ve sebze gibi ekonomik geliri yüksek ürünlerin elde edilmesi ve ılıman iklime sahip olması gibi etkenler, çevre kırsal ve illerin Iğdır merkeze göç etmesinde önemli bir etkiye sahip olarak görülmektedir. (Yulu, 2012: 3).

Iğdır'ın lokasyonundan kaynaklı ve 1990'lı yıllarda yaşanan güvenlik sorunları, çevreden merkeze doğru göç süreci hızlandırmıştır. Ayrıca kırsal alanlardaki iktisadi yetersizliklerden dolayı da göçün yaşanmasını dolaylı olarak etkilediği görülmüştür. Yaylaların terör olaylarından dolayı yasaklanması, insanların Iğdır merkeze yerleşerek zamanla merkezin yaşam tarzına alışmaktadır. Böylece kırsal alanların da hızla tenhalaştığı görülmüştür. Eski tarımsal üretim anlamındaki mesleklerini kısmen de olsa merkezde devam etmeleri, şehrin ruhuna aykırı olan çevresel anlamda görüntü kirliliğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Tarım üretimindeki girdi maliyetlerinin artması, çiftçilerin belli bir süreçten sonra göç etme düşüncesini etkilemiştir (Yulu, 2012: 113-117).

Iğdır'ın jeopolitik konumundan kaynaklı ortalama 800 metre rakıma sahip olmasından dolayı çevresine göre çukurda kalması hava kirliliğini tetiklemektedir. 117 ülke ve 6 bin 475 şehrin hava kirliliği, 2021 Dünya Hava Kirliliği Raporu sonucunda Iğdır, Avrupa'nın birinci kirli şehri olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle kış aylarında hava kirliliği bakımında ilk sıradaki yeri değiştirmeyen Iğdır'ın etrafının dağlarla çevrili olması ve Ermenistan ile aynı ovada olması ve Ermenistan'da bulunan-Iğdır'dan göz görülebilen- Metsamor Nükleer santrali bulunması ile Iğdır merkezde göç ile beraber artan betonlaşma, hava kirliliğini etkileyen önemli etmenler olarak sıralanabilir. Ayrıca Temiz Hava Hakkı Platformu'nun (THHP) raporuna göre, Iğdır'daki ölümlerin üçte birini hava kirliliği faktörüne bağlanmaktadır.

Şekil 9: Iğdır'dan Ermenistan Metsamor Nükleer Santralinin Görünümü

Şekil 10: Iğdır Merkez Cami

Iğdır Üniversitesi Çevre Mühendisliği Öğretim Üyesi ALTİKAT, hava kirliliğin yapısal kaynaklı olduğunu belirterek “*Iğdır sanayi bakımından gelişmiş bir yer değil, aynı zamanda nüfusu yüksek bir şehir de değil. Fakat buna rağmen çok miktarda partikül madde kirliliği var. Bunun ana sebebi Iğdır’ın yapısal bazı sıkıntılarının olması. Iğdır beklenildiği gibi sadece kış aylarında değil, yaz aylarında da ciddi manada hava kirliliği yaşayan bir şehir. Bununla ilgili Iğdır Üniversitesi olarak çeşitli araştırmalar yaptık. Araştırmalarda Iğdır’ın özellikle yaz ve kış aylarında farklı yönlerden rüzgâr aldığını tespit ettik. Kış aylarındaki batı kaynaklı rüzgârların etkisi ile kirli hava, 5000 metre*

yüksekliğindeki Ağrı Dağı'na çarpıyor. Yani Ağrı Dağı tamamen bir cephe oluşturuyor. Bunun sonucunda kirli hava uzaklaşmak yerine şehrin üzerini battaniye gibi sarıyor. Kış aylarındaki kirliliği önlemek amacıyla doğalgaz kullanımı arttırıldı ve bir dönüşüm yaşandı.” daha çok jeopolitik kaynaklı bir durum olduğuna dikkat çekerek doğalgaz dönüşümünün yaz aylarına hava kirliliğın azalması hususuna etki etmediğini ifade ederek “ Doğalgaz dönüşümünün yazın gözlenen hava kirliliğine yararı olmadı. Çünkü yazın gözlenen çevre kirliliğın sebebi partikül maddeler değil. Aralık ilçesinde oluşan erozyondur. Batı kaynaklı rüzgârlar Iğdır'ın Aralık ilçesindeki çölleşmiş bölgeden erozyona sebep oluyor.” İfade etti. Altıkat ayrıca Metsamor Nükleer santrali hakkında “Metsamor Nükleer Santrali'nin çok bir etkisi yok fakat çok da masun değil. Nükleer santrallerin saldığı kirlilik karbondioksit değil, nükleer santraller su buharı salar. Partikül madde kirliliğı için bir etkisi yok” şeklinde bir gözlemde bulunmaktadır (Bali, 2022).

Şekil 11: Iğdır Merkez

Çizelge 1’de görüldüğü gibi Iğdır ilinin 2007 ile 2022 yılları arasında verdiği göç ile aldığı arasında azımsanmayacak derece göç farkının olduğu görülmektedir. Bilindiğı üzere terör, doğal olaylar, kan davası vb. gibi durumlar insanların ya da gurupların bir bölgeden başka bir bölgeye göçün doğrudan tek sebebi olarak görülebilmektedir. Fakat Iğdır özeline bakıldığında çevre ve hava kirliliğının başka etkenlerle birleşerek göçe sebep olduğu ifade edilebilir. Göç hususu birey ya da aile için göreceli bir kavram olmakla birlikte politik açıdan icbar bir durum olmadığı takdirde, birden fazla caydırıcı durumun bir araya gelmesi sonucu göçü tetiklemektedir.

Tarih	Iğdır' ın Aldığı Göç	Iğdır' ın Verdiği Göç
2021-2022	9 827	11 673
2020-2021	7 563	10 173
2019-2020	7 452	7 266
2018-2019	8 650	9 777
2017-2018	9 225	10 122
2016-2017	7 775	9 728
2015-2016	6 721	9 368
2014-2015	7 321	10 589
2013-2014	7 407	9 453
2012-2013	6 882	9 779
2011-2012	6 429	8 632
2010-2011	6 915	8 579
2009-2010	6 667	8 353
2008-2009	5 179	7986
2007-2008	5 559	9356
Toplam	109,572	140,834

Çizelge 1: Iğdır İlinin 2007-2022 Yılları Arasındaki Göç Durumu

Kaynak: Iğdır İli 2023 İç Göç İstatistikleri, TÜİK, 2023

Misal olarak Özyakışır'ın çalışmasında Iğdır'dan İstanbul'a yapılan göçlerin nedenlerine bakıldığında ekonomik etkinden kaynaklı göç edenlerin oranı (%95,1), akrabaların önceden İstanbul'a göç ettiğinden dolayı göç edenlerin oranı %72.2, göç edenlerden gelen olumlu bilgiler sonucu göç edenlerin oranı %56, eğitim yetersizliği faktöründen dolayı %53.1 oranında ve sosyal yaşamın yetersizliğinden dolayı göç edenlerin oranı %41,1 olarak saptanmıştır. Bu çalışma verilerine bakıldığında da çeşitli sebeplerin bir araya gelmesi sonucu göçün meydana geldiği tespit edilmiştir (Özyakışır, 2012: 135-149).

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Dünyanın küreselleşmesi sonucu dolaylı kanallardan da olsa, eğitime olan farkındalık oluşarak insanların eğitim anlamındaki talepleri günden güne artmaktadır. Eğitim olanakların verildiği bölgelere bu anlamda göçün yaşandığı söylenebilir. Genel anlamda eğitim seviyesindeki artış ile birlikte, göç olgusunda da hareketliliğin bu kapsamda artış gösterdiği görülmektedir (Polat, 2007: 165). Bu realiteden yola çıkarak Iğdır, çevre iller kırsalındaki göçlerin faktörleri arasında eğitim olgusunun önemli bir yer teşkil ettiği söylenebilir. Eğitim faktörünün yanında il dışına yapılan göçlerin

nedenlerine bakıldığında ekonomik etkenden kaynaklı göç edenlerin oranı (%95,1), sosyal yaşamın yetersizliğinden dolayı göç edenlerin oranı %41,1 ve akrabaların önceden İstanbul'a göç ettiğinden dolayı göç edenlerin oranı %72,2, göç edenlerden gelen olumlu bilgiler sonucu göç edenlerin oranı %56 ve eğitim yetersizliği faktöründen dolayı %53,1 oranında verilere ulaşılmıştır (Özyakışır, 2012: 135-149).

Iğdır ilinin jeopolitik konumundan kaynaklı olarak, çevre illere göre göçü daha fazla çektiği söylenebilir. Geniş ve düz verimli tarım arazilerine (şekil 3,4) sahip olması göçün çekici etmenleri arasında gösterilebilir. Aras Nehrinin Iğdır Ovasından geçmesi sulanabilir tarım arazilerine olanak sağlamaktadır. Böylece yılda dört kez tarım ürünü hasadı yapılabilme imkânı doğmaktadır. Meyve, sebze ve tarımın bir kolu olan hayvansal ürünlerin üretim ve çevre illere olan dağıtım anlamındaki ticaretinin yapılabilme imkânı, çevre kırsal ve illerden Iğdır Ovasına göçün belirleyici etkeni olarak ifade edilebilir. Ayrıca ekoturizm bağlamında bakıldığında, Ağrı Dağının Iğdır'ın düşük rakımından kaynaklı daha cazip görünmesi (şekil 2), dağcılık ve yaylacılık turizmi, Tuzluca ilçesindeki tuz terapi merkezi (şekil 5,6,7,8), üç ülkeye sınır olması (İran, Nahcivan ve Ermenistan) (şekil 1) ve ılıman bir iklime sahip olması göçün çekici faktörleri arasında gösterilebilir.

Iğdır iline yapılan göçlerin yanında azımsanmayacak oranda dışarıya göç verdiği görülmektedir. TÜİK veri tabanında elde edilen bilgilere bakıldığında 2007 ile 2022 yılları arasında Iğdır'a 109,572 kişinin göç ettiği ve 140,834 kişinin de dışarıya göç ettiği görülmektedir (TÜİK, 2023). Iğdır ilinin dışına yapılan göçlerin sebepleri arasında dolaylı da olsa hava kirliliği, yazın artan sıcaklıklar (Temmuz ve Ağustos), kırsal bölgelerdeki alt yapı eksikliği ve terör, Iğdır'dan görülen (şekil 9) ve sağlık, hava kirliliği üzerinde negatif etkisi bulunan Ermenistan Metsamor Nükleer santrali vb. durumların etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca jeopolitik konumundan kaynaklı Türkiye'nin doğusunda bulunması, bölgede üretilen tarım ürünlerinin Pazar olanağı imkânlarına sahip olmaması, dış göçü tetikleyen sebepler olarak gösterilebilir. Pazar olanaklarının artırılması bağlamında Ermenistan ve İran sınır kapılarının açılması, bu problemin çözümünde önemli oranda etki edeceği söylenebilir. Son olarak bölge halkının İstihdam, eğitim ve sağlık anlamında gerekli ihtiyaçların giderilmesi, dışa göçü önemli oranda azaltacağı diğer bir husus olarak bakılmaktadır (Özyakışır, 2012: 174-176).

KAYNAKÇA

- Hüseyin YILDIZ, 12.09.2023. <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/igdirin-baharda-yeseren-tarim-arazilerinin-helikopterden-goruntusu-cekildi/2590042>
- Bülent Mavzer, 12.09.2023 <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/igdira-atanan-ogretmenler-icin-gokkusagi-tepeleri-ve-tuz-dagi-gezisi/2988201>
- Akgül Gönültaş, B. (2019). Iğdır Kazası (1934-1960). *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Kars*, s.36.
- Aktaş, F. (2019). Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Arsındaki İlişki: Iğdır İli Üzerine Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Erzurum*. s. 212-213.
- Aydın, Ö. (2020). 12.09.2020. <https://www.dha.com.tr/gundem/dogunun-cukurovasi-igdir-bolgeyi-besliyor-1778042>.
- Bali, Ş. (2022). 13.09.2023. <https://www.iklimhaber.org/igdir-neden-avrupanin-en-kirli-havasina-sahip/>.

Büyükhân Çatak, B. (2020). Ekoturizmin Iğdır İli Genelinde Sürdürülebilir Turizm Gelişmesine Katkı Verme Potansiyeli, *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, İzmir*. s. 1-2.

Polat, D. (2007). Ağrı Alt Bölgesi'nde (Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars) Gelir Dağılımı ve Göç (Bir Uygulama), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Erzurum*. s. 1-3, 165.

Eren, V. ve Aydın, A. (2016). Türkiye'de Kentleşme Sürecinde Yeni Bir Olgu: Suriyeli Kentliler. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, Yıl-Sayı: 2016-2, 31-38.

Güneş, M., Akyıldız, A. ve Keklik, M. (2017). Osmanlı Belgelerinde Iğdır. *Matsis Matbaa*, s.19-68, 22.

Yıldız, H. 12.09.2023. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/agri-dagina-kar-yagdi/2889660>.

Yıldız, H. 12.09.2023. <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-igdirin-tuz-magaralari-da-seyahat-rotasina-ekleniyor-33375/>

Hasan, K. (2013). Iğdır İl'inde İç Göç ve Gecekondulaşmanın Dindarlık ve Dini Hayata Tesiri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Iğdır*, s.183-184, 189-191.

Özyakışır, D. (2012). İç Göç Hareketleri ve Geriye (Tersine) Göçün Belirleyicileri: TRA 2 Bölgesinde (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) İstanbul'a Gerçekleşen Göç Üzerine Bir Saha Araştırması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Erzurum*. s. 1-2.

Sarıteke, İ., Kahraman, Ö. F., ve Aydın, A. (2018). Türkiye'deki Suriyeli Nüfusun Hukuki Statüsü ile İlgili Bir Analiz. *Turkish Studies*, 13(7), 383-396.

Sencer, Y. (1979). Türkiye'de Kentleşme, *Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları*. s.28.

Sürmeli, M. (2016). Iğdır'ın Demografik Yapısında Göç ve Ahıska Türkleri Örneği, *Türkiye Barolar Birliği Yayınları*, 324, s.72-76.

Şimşek, O. (2018). Iğdır İlinin Nüfus Özellikleri, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (18), s. 186-187.

Tan, M., Belli, A. ve Aydın, A. (2012). 2002 Sonrası ve Arap Baharı Kapsamında Türkiye Suriye İlişkileri ve Bölgesel Yansımaları. *II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu, Kahramanmaraş*. 1-2 Ekim 2012,

TUİK, 2023. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1> İç Göç İstatistikleri. Erişim Tarihi (03.04.2023).

Yılmaz, V., Çelik Efşan, N., Meccek, M. (2020). "Suriyeli Göçmenlerin Kentlere Etkilerinin Torbalı Özelinde Değerlendirilmesi", Türkiye'de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi (Ed. V. Yılmaz, Y. Atmaca), *Ekin Yayınları, Bursa*, ss.285-312.

Yulu, Â. (2012). Iğdır'da Şehirsel Gelişme ve Mekânsal Değişim, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, İstanbul*, s. 3, 113-117.

Dinler, Z. (2008). Tarım Ekonomisi, *Ekin Kitabı Yayınları, Bursa*, s.402.

<http://wikimapia.org/33238203/tr/I%C4%9Fd%C4%B1r-Ovas%C4%B1>, 12.09.2023